

«Ο καταγωγικός τόπος της ΑΕΚ στο έντυπο της Original21 “είναι η καρδιά σου και χτυπάει”» στο Α. Μπαλτάς και Θ. Τσούμας (επιμ.) Η κοινωνική ιστορία της ΑΕΚ, Εκδόσεις Μπαλτά, Ηλεία 2024 (υπό δημοσίευση-βεβαίωση).

Μανώλης Χουμεριανός

Εισαγωγή

Οι αθλητικοί σύλλογοι αλλά και οι οπαδικές κοινότητες διατηρούν ένα συμβολικό αρχείο μνήμης στο οποίο διαφυλάσσονται μνημονικά υλικά μέσω των οποίων οικοδομούν τη γενεαλογία τους και εκκινούν αέναες διεργασίες διαπραγμάτευσης και επαναδιαπραγμάτευσης της ιστορίας τους. Ταυτόχρονα, οι ακινήσιες, τα διάκενα ή οι μετατοπίσεις των τρόπων επιτέλεσης της μνήμης καθιερώνουν νοηματικά πεδία εντός των οποίων οι ενδιαφερόμενοι αντιλαμβάνονται και επεξεργάζονται τη σχέση τους με το σωματείο και συγκροτούν μια ετερότητα με τους διάφορους «άλλους».

Στο πλαίσιο αυτό, διάφορα ιστορικά γεγονότα που συσχετίζονται με την ίδρυση και εξέλιξη των αθλητικών σωματείων καθρεπτίζονται στον αφηγηματικό λόγο των οπαδών, όταν αυτοί μιλούν για τις μεταξύ τους σχέσεις, για τους ρόλους που οι ίδιοι αναλαμβάνουν, τις πολιτικές της ταυτότητας που εκπονούν, για πραγματικούς ή συμβολικούς χώρους γύρω από τους οποίους αναζητούν και αναπλάθουν μνήμες(μνημεία, γήπεδα κλπ).

Στην εργασία αυτή πραγματευόμαστε το νοηματικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εγγράφονται οι ιστορικές αναφορές για τη συγκρότηση και ίδρυση της ΑΕΚ (1924), όπως αυτές αποτυπώνονται στο έντυπο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει* το οποίο εξέδωσε η οπαδική κοινότητα Original21 το 1986. Το σχετικό υλικό που εμφανίζεται στο έντυπο, γνωστότερο στο φίλαθλο κοινό του συλλόγου και ως «εφημεριδάκι», αποκτά ιδιαίτερη σημασία γιατί αποτελεί μια από τις πρώτες απόπειρες συγκρότησης αναπαραστατικών αποτυπώσεων για την ιστορία ίδρυσης ενός συλλόγου από τα ίδια τα μέλη μιας κεντρικής οπαδικής συλλογικότητας. Η χρονική περίοδος κατά την οποία δημοσιεύονται τα κείμενα που αξιοποιήθηκαν αφορά την τριετία 1986-1989. Στα χρόνια που ακολούθησαν τέτοια εγχειρήματα φιλοξενήθηκαν και σε άλλα fanzine έντυπα ή ιστοσελίδες. Κοντολογίς, πρόκειται για ένα συγκεντρωμένο οπτικοακουστικό υλικό, το οποίο, μέσα από τη θεματολογία του και τις ανασυστάσεις διάφορων πτυχών της, αποκαλύπτει μεταβαλλόμενες μορφές οπαδικής ταυτοποίησης, στρατηγικές δράσης οπαδικών κοινοτήτων, αντιλήψεις των μελών τους κλπ. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τη συγκριτική διερεύνηση αυτού του υλικού επιχειρούμε να ψηλαφίσουμε μορφές επιτέλεσης της οπαδικής/προσφυγικής ταυτότητας στις οποίες εγγράφονται λόγοι, αναπαραστάσεις αλλά και πρακτικές των οργανωμένων οπαδών της συγκεκριμένης συλλογικότητας.

Κάτω από αυτή την οπτική, γίνονται αναφορές για τη δημιουργία της Original21, για τη σημασία του εντύπου όσο αφορά τη συνοχή της, καθώς και για τα κυριότερα σημεία του αφηγήματος των μελών της για την ιστορία της ΑΕΚ, με έμφαση στον καταγωγικό τόπο ίδρυσής της. Τέλος, θα εστιάσουμε στα κριτήρια επιλογής του υλικού (καταστατικό, αναφορές τύπου, προσωπικές μνήμες κλπ.) που

αξιοποιούν οι συντάκτες των κειμένων του εντύπου, προκειμένου να ανασυστήσουν και να αναπλαισιώσουν πτυχές των γεγονότων μέσα από τις δικές τους θεάσεις.

Στο σημείο αυτό ανακύπτουν κρίσιμα ερωτήματα για τις τροπικότητες με τις οποίες ανασυγκροτείται μια προσφυγική μνήμη μέσω της συμμετοχής σε μια συλλογικότητα οπαδών, δεκαετίες μετά. Πως μέσω της εμπλοκής με μια τέτοια συσσωμάτωση επιτυγχάνεται η αναπλήρωση της μνήμης της απώλειας της «χαμένης πατρίδας», ώστε να δημιουργηθούν προϋποθέσεις επίκλησης μίας νέας κοινής προσφυγικής ταυτότητας; Πως αυτή η επίκληση τροφοδοτείται από «μαρτυρίες» συλλογικής μνήμης και πως μετατρέπεται τελικά σε ιστορική μνήμη; Πως μορφές επικοινωνίας που εξυφαινονται στο εσωτερικό μιας συλλογικότητας σαν την Original21 διευκολύνουν τη μεταβίβαση από γενιά σε γενιά δίπλα σε μια καταγεγραμμένη ιστορία, και μιας «δια ζώσης» ιστορίας η οποία ανανεώνεται διαρκώς στη διαχρονία, ανασυστήνοντας παλιά πλαίσια που δεν είχαν εξουδετερωθεί από τον χρόνο; Άλλωστε, το εύρος της συλλογικής μνήμης δεν ανάγεται μόνο σε στενούς χρονικούς ορίζοντες ή ακίνητες κατανοήσεις λόγων και νοημάτων, αλλά αντιπροσωπεύει δομές σκέψης και εμπειρίες που διαμορφώνονται και μέσω επικοινωνιακών σχέσεων. Έτσι, μια συλλογική/κοινωνική μνήμη μπορεί να καθιερώνει ένα παρελθόν και μέσω επικοινωνιακών διεργασιών, οι οποίες σχηματοποιούνται στη βάση αποδεκτών αξιών, αντιλήψεων και κατανοήσεων που στηρίζονται σε αναγνωρίσιμους κώδικες από τους εμπλεκόμενους.¹ Ακόμη, οι διεργασίες οριοθέτησης μιας συλλογικής μνήμης που παράγει ένα ιστορικό αφήγημα, μπορεί να αναφέρονται σε υπαρκτούς ή συμβολικούς τόπους, όπως είναι, μεταξύ των άλλων² και οι αθλητικοί σύλλογοι που αναζητούν τη διάκρισή τους από τους υπόλοιπους στα «αδιαίτερα» χαρακτηριστικά του γενέθλιου καταγωγικού τους τόπου.

Η ίδρυση του συνδέσμου Original 21

Διαδικασίες συγκρότησης οργανωμένων φιλάθλων κοινοτήτων στην Ελλάδα μπορεί να αναζητηθούν από τη δεκαετία του 1960. Στην περίπτωση της ΑΕΚ, ανάλογες διαδικασίες δρομολογούνται ήδη από τη δεκαετία του 1950, γεγονός που την καθιστά έναν από τους συλλόγους με τη «μακροβιότερη παρουσία και ιστορία» στο χώρο των ελληνικών φιλάθλων συσσωματώσεων. Στα χρόνια που ακολούθησαν ανάλογες διεργασίες εντείνονται, με αποτέλεσμα να τεθούν τα θεμέλια διάχυσης οργανωμένων οπαδικών σχημάτων της ομάδας σε πολλές περιοχές της χώρας.³

¹ Maurice Halbwachs, *Η Συλλογική Μνήμη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013, σσ. 84, 86, 89 και Άννα Μαντόγλου, *Κοινωνική Μνήμη*, Κοινωνική Λήθη: Έκδηλες και Λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2010, σσ. 21-25, 211.

² Τέτοιοι τόποι μνήμης μπορεί να είναι μνημεία, μουσεία, κειμήλια, φωτογραφίες, απομνημονεύματα, αφηγήσεις, λαογραφικές αναφορές και παραδόσεις, εθνικές επέτειοι κλπ. Βλέπε γενικότερα, Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Memoire", *Special Issue: Memory and Counter-Memory* 26, Spring, 1989, University of California Press, California 1989, σσ. 7-24.

³ Γιάννης Ζαϊμάκης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της μεταπολίτευσης» στο Κώστας Κατσάπης (επιμ.), *Οι Απείθαρχοι : Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο*, Οκτώ, Αθήνα 2018, σσ. 45, 51-52.

διάρκεια των αναμετρήσεων της ομάδας τους.⁴ Εδώ μπορεί να υποθέσει κανείς ότι η έμπνευση της συγκεκριμένης φιλάθλης ομάδας από την οργάνωση των Ιταλών φιλάθλων συνοδεύεται από μιμητικά στερεότυπα και πρακτικές που τα αναπαράγουν. Όμως, η υιοθέτηση προτύπων σχετικών με την οργάνωση κοινοτήτων οπαδικής έκφρασης, όπως και οι διάφορες μιμητικές διαδικασίες που τη συνοδεύουν, είναι περισσότερο μεταβάσεις φαντασιακής εμπλοκής με το ποδόσφαιρο σε νέες βάσεις. Οι διαδικασίες μετάβασης σε νέα πεδία έκφρασης και παρουσίας (για παράδειγμα συγκρότηση συνδέσμων ή «θυρών») διαμορφώνονται από τα αθλητικά γούστα, τις αξίες, τις συμπεριφορές που προσαρμόζονται σε διάφορες μορφές «εξορθολογισμού» ή «εκσυγχρονισμού», στις οποίες πειθαρχεί το ποδόσφαιρο με την εξέλιξή του (διεθνοποίηση, εμπορευματοποίηση). Σημαντική επιρροή ως προς τα παραπάνω ασκεί ακόμη ο τρόπος διάρθρωσης των σχέσεων που αναπτύσσονται γύρω από τη λειτουργία του ποδοσφαίρου στην εκάστοτε συγκυρία. Αυτές οι σχέσεις, οι οποίες αφορούν και τις κοινότητες οπαδών, διαρκώς απορυθμίζονται και ανασυγκροτούνται. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι νέες μορφές συγκρότησης των σχημάτων οπαδικής έκφρασης διαχέονται και εμπνέουν, όχι με μηχανιστικό μιμητικό τρόπο, αλλά με βάση τις προσλαμβάνουσες των εμπλεκόμενων. Με βάση αυτή την παραδοχή, η έμπνευση των φιλάθλων της ΑΕΚ από την οργάνωση των ιταλών φιλάθλων, τελεσφορεί σε πρακτικό επίπεδο, περισσότερο μέσω των δικών τους προσλαμβανουσών παρά μέσω μιας αυτοματοποιημένης μιμητικής διαδικασίας.⁵

Σταδιακά, οι πρωταγωνιστές της παραπάνω προσπάθειας συσπειρώνουν έναν σημαντικό πυρήνα νέων οπαδών του σωματείου, ιδρύοντας το 1975 το σύνδεσμο *Θύρα 21*.⁶ Ο σύνδεσμος ήταν αρχικά ολιγάριθμος, αλλά στη συνέχεια διευρύνθηκε αριθμητικά και δικτυώθηκε σε όλη την Ελλάδα.⁷ Σε αυτό συνετέλεσαν δυο γεγονότα: το πρώτο συνδέεται με την επιτυχή αγωνιστική περίοδο που διανύει η ΑΕΚ από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70 (1975-1979), η οποία λειτουργεί ενοποιητικά όσο αφορά τις σχέσεις που εξυφαίνονται στο εσωτερικό του σωματείου σε διάφορα επίπεδα.⁸ Το δεύτερο γεγονός σχετίζεται με τις ευρύτερες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις της περιόδου. Η αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος το 1974 ωθεί, τόσο διεργασίες επανίδρυσης παλαιότερων συνδέσμων όσο και δημιουργίας νέων στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στην επαρχία.⁹ Ταυτόχρονα, οι αλλαγές των αντιλήψεων για τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο της νεολαίας κατά την περίοδο της

⁴ Manolis Choumerianos, Athanasios Tsoumas, "Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture: the "Efimeridaki" of the A.E.K. F.C Original 21 fan club (1986-1996), *European Studies in Sports History* 13 (2020), σ. 268. Όπως αναφέρει ο Christian Bromberger οι πρώτες εστίες των οργανωμένων οπαδών στην Ευρώπη είναι «η Αγγλία όπου ο χουλιγκανισμός πήρε διαστάσεις στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και η Ιταλία όπου οι φανατικοί συγκροτούνται στο γύρισμα της δεκαετίας του 1970», Christian Bromberger, *Ποδόσφαιρο: Σύμβολα, αξίες, φιλάθλοι*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 112.

⁵ Choumerianos, Tsoumas, "Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture", σ. 269. Γενικότερα, βλ. και Richard Giulianotti, Roland Robertson, "The globalization of football: a study in the globalization of serious life", *British Journal of Sociology*, 55/4 (2004), σ. 547.

⁶ Η ονομασία του συνδέσμου συνδέεται με τη θύρα που καταλάμβαναν στο γήπεδο της ΑΕΚ οι φανατικοί οπαδοί της ομάδας, πριν την κατασκευή της «σκεπαστής».

⁷ Νίκος Κοταρίδης (επιμ), *Φιλάθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (1974-2004)*, Επιτροπή Ερευνών Παντείου πανεπιστημίου, Αθήνα 2005, σσ. 100-111.

⁸ Για την περίοδο αυτή, βλέπε, <https://www.aekfc.gr/hp/i-istoria-mas-42825.htm?lang=el&path=-234507649&tab=0&place=0> (Ανακτήθηκαν 09/08/2023).

⁹ Ζαϊμάκης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός», σ. 47-48.

του δημοκρατικού πολιτεύματος το 1974 ωθεί, τόσο διεργασίες επανίδρυσης παλαιότερων συνδέσμων όσο και δημιουργίας νέων στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στην επαρχία.⁹ Ταυτόχρονα, οι αλλαγές των αντιλήψεων για τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο της νεολαίας κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης θα αλλάξουν τον τρόπο κατανόησης των νεολαιίστικων συμπεριφορών. Η νεολαία εμπορούμενη ένα κοινωνικό κύρος από τη συμμετοχή μιας μερίδας της στην εξέγερση του Πολυτεχνείου αναπαρίσταται πλέον στον κόσμο των ενήλικων, όχι ως «κοινωνικό πρόβλημα», αλλά ως ένας κρίσιμος συντελεστής των διαδικασιών εκδημοκρατισμού της χώρας.¹⁰

Ωστόσο, το 1982, οι επικεφαλής του συνδέσμου, μετά από διαφωνίες κυρίως όσον αφορά τον χειρισμό των σχέσεών τους με τις Διοικήσεις της ΑΕΚ, οδηγούνται σε ρήξη.¹¹ Ακολουθούν διασπαστικές κινήσεις, οι οποίες καταλήγουν στην ίδρυση της «Original 21» που συσπειρώνει το νεανικότερο και ριζοσπαστικότερο (με την πολιτική και κοινωνική έννοια) τμήμα των οπαδών του συλλόγου. Στα χρόνια που ακολουθούν ο νέος σύνδεσμος δικτυώνεται με εντατικούς ρυθμούς προχωρώντας στην ίδρυση πολλών παραρτημάτων, τόσο στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής όσο και στην επικράτεια.¹²

Σε κάθε περίπτωση, μέχρι το τέλος της δεκαετίας, έχει πλέον εδραιωθεί η μαζική και σταθερή παρουσία των οργανωμένων οπαδών του συλλόγου στις κερκίδες του γηπέδου της Νέας Φιλαδέλφειας. Η ανακαίνισή του το 1979, με την κατασκευή της «σκεπαστής» εξέδρας στο καινούργιο του «πέταλο», τους δίνει την ευκαιρία μιας μόνιμης εγκατάστασης τους σε αυτή. Έκτοτε η «σκεπαστή» συνιστά χώρο συνάθροισης και σημείο αναφοράς, από τον οποίο «[...] ο υπέροχος κόσμος της ΑΕΚ έχει μετατρέψει το γήπεδο της Ν. Φιλαδέλφειας σε ένα απόρθητο φρούριο».¹³ Πρόκειται για την περίοδο κατά την οποία, στα «πέταλα» των ελληνικών γηπέδων σταθεροποιείται η παρουσία νεαρών φανατικών οπαδών ενταγμένων σε υπάρχοντες συνδέσμους ή άλλων που δημιουργούν τις δικές τους οπαδικές συσσωματώσεις. Οι εκπρόσωποι αυτού του νέου φαινομένου εισάγουν καινούργιες μορφές οπαδικής δράσης, διεκδικώντας μια εμφατική και διακριτή παρουσία στις κερκίδες.¹⁴ Τα φθηνά εισιτήρια, η εγγύτητα των οπαδών στα τέρματα όπου κρίνεται το «δράμα» ή ο «θρίαμβος» ανάλογα με την έκβαση του παιχνιδιού, οδηγεί τους οργανωμένους οπαδούς στην «κατάληψη» των «πετάλων» απ' όπου διεκδικούν και διαπραγματεύονται τη δική τους διακριτή ταυτότητα. Άλλωστε, η ίδια η τοπογραφία της κερκίδας με βάση τις σημάνσεις που εκπέμπει ο συγκεκριμένος χώρος που τους φιλοξενεί, τους διαχωρίζει από τους άλλους φιλάθλους της ομάδας τους, καθιστώντας τους διακριτούς και αναγνωρίσιμους ως «μαχητές» ή ως τον «12^ο παίκτη της ομάδας» και όχι ως καταναλωτές θεάματος.¹⁵

⁹ Ζαϊμάκης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός», σ. 47-48.

¹⁰ Κώστας Κατσάπης, *Το «πρόβλημα νεολαία». Μοντέρνοι νέοι, παράδοση και αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα 1964-1974*, Απρόβλεπτες Εκδόσεις, Αθήνα 2013, σ. 15)

¹¹ Βλ. σχετικά τον ιστότοπο του Συνδέσμου, <https://www.facebook.com/%CE%9FRIGINAL-21-1982-official-page-111655172206229/>. Για μια εκδοχή των διαδικασιών της διάσπασης, βλ., <https://www.mixanitouxronou.gr/original-21-o-syndesmos-poy-proilthe-apo-ti-diaspasi-tis-thyras-21-kai-taytistike-me-ti-skepasti-kerkida-sto-palio-gipedo-tis-neas-philadelfeias> (Ανακτήθηκαν 09/08/2023).

¹² Ζαϊμάκης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός», σ. 53.

¹³ «Γλυκιά Συμμορία» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, φ. 15 (Φεβρουάριος 1988), σ. 4.

¹⁴ Ζαϊμάκης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός», σ. 48.

¹⁵ Παντελής Κυπριανός, Μανώλης Χουμεριανός, *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*, Διόνικος, Αθήνα 2009, σ. 240-241). Σύμφωνα με τον Christian Bromberger: «Το κλισέ κρύβει μια πραγματικότητα πολύ πιο ετερογενή: τα

Το «εφημεριδάκι»

Αναπόσπαστο στοιχείο των διαδικασιών συγκρότησης της Original21 υπήρξε η έκδοση (1986) του fanzine έντυπου που επιγραφόταν *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, το οποίο θα γίνει γνωστό στις τάξεις των οργανωμένων και μη οπαδών του συλλόγου ως *εφημεριδάκι*. Το εν λόγω έντυπο εκδίδεται στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πολιτικής της συλλογικότητας αλλά και στο πλαίσιο των πολιτικών της για τη συγκρότηση και προβολή μιας διακριτής κοινωνικοπολιτισμικής της ταυτότητας.

Από την κυκλοφορία του πρώτου φύλλου (Σεπτέμβριος 1986) τα κείμενα που δημοσιεύονται επιβεβαιώνουν την ικανότητα του κεντρικού συνδέσμου να δρα συντονιστικά και επιτελικά, καθώς και την επάρκειά του να ηγείται των οργανωμένων οπαδών του συλλόγου.¹⁶ Μέσω των δημοσιεύσεων, οι αναγνώστες καθίστανται κοινωνοί των όποιων διεργασιών εξυφαίνονται στον Σύνδεσμο, των δράσεων του συλλόγου, των ζητημάτων που αφορούν τις σχέσεις της Original21 με τις διοικήσεις του σωματείου κλπ.

Τα στοιχεία που κυριαρχούν είναι ιδίως συμβολικά ενώ συχνές είναι οι οριοθετήσεις ως προς τους διάφορους «άλλους». Ειδικότερα, σημαντικός είναι ο ρόλος του εντύπου όσο αφορά την ανάπτυξη επικοινωνιακών διεργασιών με αντίπαλες οπαδικές συσσωματώσεις. Στα κείμενα που δημοσιεύονται, η προβολή ταυτοτικών χαρακτηριστικών της «δικής μας» κοινότητας έναντι των αντίπαλων, οι διαμάχες ή οι διάλογοι που αναπτύσσονται μεταξύ των συνδέσμων διέπονται από κοινούς νοηματικούς κώδικες και εννοιολογικές πειθαρχίες που μπορούν να αναγνωρίσουν οι εμπλεκόμενοι. Κοντολογίς, οι τροπικότητες γραφής των συντακτών διαμορφώνουν ένα κοινά αναγνωρίσιμο πεδίο αντιπαλότητας για τις οπαδικές συσσωματώσεις.¹⁷ Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις, δημοσιεύονται κείμενα που αναδεικνύουν (συνήθως έμμεσα) οργανωτικά, ηθικά ή πολιτισμικά ελλείμματα του αντιπάλου.¹⁸

¹⁶ Ενδεικτική είναι η καταγραφή πληροφοριών για τις δραστηριότητες των συνδέσμων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, όπως ίδρυση συνδέσμων της Original 21 σε άλλες πόλεις στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, ανακοινώσεις κλπ. Βλέπε ενδεικτική αναφορά για τον σύνδεσμο Χανίων του 1993, στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 55 (Σεπτέμβριος 1993), σ. 5.

¹⁷ John Fiske *Εισαγωγή στην Επικοινωνία*, Επικοινωνία και Κουλτούρα, Αθήνα 1992, σ. 18. Αθανάσιος Τσουμάς, Μανώλης Χουμεριανός, «Μέσα επικοινωνίας και οργανωμένες συλλογικότητες: τα έντυπα των συνδέσμων των οργανωμένων οπαδών ποδοσφαίρου 1980-2004» στο, Νίκος Τσιγγίλης και Διαμαντής Μαστρογιαννάκης (επιμ.), *Αθλητισμός και Μέσα Επικοινωνίας: Ρητορική, Ταυτότητες και Αναπαραστάσεις*, Ζυγός, Θεσσαλονίκη 2020, σ. 294-304, 304-309.

¹⁸ Ενδεικτική είναι η αναφορά στη Θύρα 13 του Παναθηναϊκού, η οποία εμφανίζεται αδύναμη σε οργανωτικό επίπεδο και για το λόγο αυτό επιχειρεί να μιμηθεί τις πρακτικές της Original 21, βλ. «Η Ορίτζιναλ Θύρα 13 έτοιμη για επανίδρυση», στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 3 (Νοέμβριος 1986), σ. 2). Χαρακτηριστική είναι ακόμη η προβολή, μέσω των εντύπων αλλά και του διαδικτύου, της οργανωτικής υπεροχής του κάθε Συνδέσμου και ιδίως η δυνατότητα οργάνωσης μεγάλων κινητοποιήσεων (οργάνωση κερκίδας, εκδρομές κλπ). Ωστόσο, στην περίπτωση της Original21, τα μέλη της, μέσω του εντύπου τους, δε δίνουν έμφαση τόσο σε διαδικασίες οργάνωσης μιας φανταχτερής εξέδρας όσο στο να διαβεβαιώσουν την ευρύτερη κοινότητα της ΑΕΚ, αλλά και τις αντίπαλες οπαδικές κοινότητες, την επιθυμία τους να γίνει αισθητή η παρουσία τους όπου κι αν αγωνίζεται η ομάδα. Choumerianos, Tsoumas, "Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture", σ. 277. Για τη σχέση του γηπεδικού χώρου και των οπαδικών πρακτικών που αναπτύσσονται σε αυτόν, βλέπε, Nicolas Hourcade, «Ultras και αναστάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο Γιάννης Ζαΐμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και Κοινότητες Οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 86-106. Η λεγόμενη ηθική υπεροχή έναντι άλλων οπαδικών κοινοτήτων εμφανίζεται στις περιπτώσεις ανάδειξης ζητημάτων με έντονους συμβολισμούς. Για παράδειγμα, η άρνηση να λησμονηθούν θανάτιστα εμβληματικά πρόσωπα της κερκίδας από τους τέως συντρόφους τους προβάλλεται ως απόδειξη μιας ηθικής υπεροχής τους έναντι των αντίπαλων. Βλέπε, Μανώλης Χουμεριανός, «Τελετουργικές, συμβολικές πρακτικές στις κοινότητες οπαδών: η

Εκτός από τα παραπάνω, δεν είναι αμελητέα και δημοσιεύματα που απευθύνονται γενικότερα στον «κόσμο» της ΑΕΚ και όχι απαραίτητως στα μέλη της Original21. Μέσα από αυτά γίνονται ενημερώσεις για αγωνιστικά θέματα του συλλόγου, προτείνονται ή ανακοινώνονται δράσεις που αφορούν την υποστήριξη της ομάδας, διατυπώνονται απόψεις για επίκαιρα ζητήματα. Σκοπός τους είναι οι αναγνώστες να συμμετέχουν πραγματικά ή φαντασιακά στους υπό διεκδίκηση στόχους της ομάδας. Συνήθως, σε αυτά τα κείμενα και μέσα στο πλαίσιο διαπραγμάτευσης του αυτό-ειδώλου της κοινότητας Original21 δηλώνεται εμφατικά ο διαφορετικός και ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης των μελών της. Αυτός εμφανίζεται ως «πιο καθαρός», «πιο ειλικρινής», πιο «ντόμπρος», σε αντίθεση με υποκριτικές στάσεις που κυριαρχούν στο ευρύτερο κοινωνικό πεδίο, όπου «τα λόγια από τα έργα διαφέρουν».¹⁹

Άλλα δημοσιεύματα, αναφέρονται στις πολιτικές των Διοικήσεων διατυπώνοντας «απαντήσεις» και προβάλλοντας τις θέσεις των μελών της Original21 απέναντι στις όποιες διοικητικές επιλογές. Στην περίπτωση μάλιστα που αυτές θεωρούνται ατελέσφορες για τα συμφέροντα του συλλόγου, ο λόγος αυτός είναι έντονα επικριτικός με αυστηρό ύφος.²⁰ Τέλος, και με την πάροδο του χρόνου, το έντυπο απευθύνεται και σε ένα πιο διευρυμένο κοινό, όπως για παράδειγμα σε Δημόσιες Αρχές (Αστυνομία, Υπουργείο Αθλητισμού), Αθλητικούς φορείς (Ομοσπονδίες) στα ΜΜΕ κλπ.²¹

Όμως οι σημαντικότερες λειτουργίες που επιτελεί το έντυπο συνίστανται στη διαμόρφωση κοινών αντιλήψεων, οι οποίες καταφάσκουν την ύπαρξη και την οριοθέτηση της Original 21.²² Παρόλο που η εν λόγω κοινότητα αποτελείται από άτομα με ανομοιογενή πολιτισμικά, κοινωνικά, ιδεολογικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές προσλαμβάνουσες, διάφορες αναφορές που διατυπώνονται σε αυτά τα κείμενα γίνονται αποδεκτές ή σιωπηρά ανεκτές, αφού θεωρείται ότι εξυπηρετούν τους στόχους της συλλογικότητας. Αυτή η αποδοχή μετατρέπεται σε αυτονόητη παραδοχή, μια διεργασία που εγγράφεται στο ευρύτερο πεδίο επιτέλεσης των διεργασιών ταυτοποίησής τους.²³ Τέτοιας μορφής παραδοχές, από τη μια στηρίζουν ως «αυτονόητες» κάποιες σημαντικές λειτουργίες της κοινότητας και συντηρούν, «αυτονόητα» στοιχεία της ταυτότητάς της («μαχητής» της ομάδας, «η ομάδα της προσφυγιάς» κλπ), από την άλλη εντάσσουν σε ένα πλαίσιο κοινών αντιλήψεων ετερόκλητα νοήματα

του γηπεδικού χώρου και των οπαδικών πρακτικών που αναπτύσσονται σε αυτόν, βλέπε, Nicolas Hourcade, «Ultras και αναστάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και Κοινότητες Οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 86-106. Η λεγόμενη ηθική υπεροχή έναντι άλλων οπαδικών κοινοτήτων εμφανίζεται στις περιπτώσεις ανάδειξης ζητημάτων με έντονους συμβολισμούς. Για παράδειγμα, η άρνηση να λησμονηθούν θανάτια εμβληματικά πρόσωπα της κερκίδας από τους τέως συντρόφους τους προβάλλεται ως απόδειξη μιας ηθικής υπεροχής τους έναντι των αντίπαλων. Βλέπε, Μανώλης Χουμεριανός, «Τελετουργικές, συμβολικές πρακτικές στις κοινότητες οπαδών: η εικονοποίηση νεκρών οπαδών σε πανό των ελληνικών γηπέδων», στο *Αθλητισμός και Κοινωνικές Επιστήμες*, 1 (2023), σ. 73.

¹⁹Choumerianos, Tsoumas, “Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture”, σ. 278.

²⁰ Βλέπε ενδεικτικά άρθρο με τίτλο «Εξω τα φαντάσματα», στο οποίο γίνεται κριτική σε υποψήφιο διοικητικό σχήμα, στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 56 (Νοέμβριος 1993), σ. 4.

²¹ Choumerianos, Tsoumas, “Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture”, σ. 272.

²² Tim O’Sullivan, Brian Dutton, Philip Rayner, *Studying the Media – An Introduction*, Edward Arnold, London 1994, σ. 207 και γενικότερα Richard Giulianotti, Gary Armstrong, “Constructing Social Identities: Exploring the Structural Relations of Football Rivalries”, *Fear and Loathing in World Football*, Gary Armstrong and Richard Giulianotti (ed.), Berg, Oxford 2001.

²³ Choumerianos, Tsoumas, “Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture”, σ. 279-280.

και σημασίες. Κατά κάποιο τρόπο, διασφαλίζουν ένα βαθμό συνοχής στο εσωτερικό της Original21 και παράλληλα συντηρούν διαύλους επικοινωνίας με την ευρύτερη κοινότητα των οπαδών της ΑΕΚ.²⁴ Αυτές ακριβώς τις διεργασίες υπηρετεί το συγκεκριμένο έντυπο, τα περιεχόμενα του οποίου σχηματοποιούν και μορφοποιούν ό,τι εγγράφεται στη σφαίρα του αυτονόητου. Όποιο κι αν είναι το θεματικό περιεχόμενο των κειμένων, οι αναφορές τους είναι αναγνωρίσιμες από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Πραγματικές ή φανταστικές ιστορίες γύρω από την «υπεροχή» μιας τοπικότητας ή μιας καταγωγής ενός συλλόγου²⁵ επιτελούν κρίσιμο ρόλο σχετικά με τις διαδικασίες διαπραγμάτευσης του αυτό-ειδώλου στην εκάστοτε συγκυρία. Αναδεικνύουν, μεταξύ των άλλων, την επιβίωση πολιτισμικών αναφορών και αξιών του παρελθόντος καθώς και τους μηχανισμούς προσαρμογής τους σε σύγχρονες συνθήκες.

Το ιστορικό αφήγημα της Original 21 για την ίδρυση της ΑΕΚ

Στην παρούσα ενότητα επιχειρούμε να αναφερθούμε συνοπτικά στον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται στο εφημεριδάκι, μια από τις πρώτες απόπειρες καταγραφής της ιστορίας της ΑΕΚ από τα ίδια οργανωμένα μέλη της κοινότητας Original 21, κατά τη δεκαετία του 1980. Η σημαντικότητα αυτής της καταγραφής είναι εμφανής αν αναλογιστούμε πως τα μέλη του συνδέσμου, ως «ενεργοί αναγνώστες», αποκωδικοποιούν αυτό το ιστορικό αφήγημα συσχετίζοντας το περιεχόμενό του με στοχεύσεις του παρόντος τους. Το εγχείρημα αυτό είναι απαραίτητο προκειμένου να αντιληφθούμε τις δικές τους θεάσεις για τις δράσεις τους, τις κατανοήσεις των πρακτικών τους με βάση τις πολιτισμικές τους αναφορές και το αξιακό σύστημα που συμμερίζονται. Ακόμη, μπορούμε να διαπιστώσουμε τις επιτελέσεις του εντύπου, δηλαδή τη σημασία του τόσο για τη διαμόρφωση όρων συνοχής της συσσωμάτωσης όσο και ανάπτυξης κοινών κωδίκων ωφέλιμων για τη διαπραγμάτευση της ταυτότητας της.

Από το πρώτο κίόλας τεύχος (Σεπτέμβριος 1986), το έντυπο της Original21 φιλοξενεί στήλη που επιγράφεται «Η ιστορία της ΑΕΚ». Σε αυτή ανακαλύπτουμε αφηγηματικά μοτίβα με στοιχεία ιστορικά προσδιορισμένα όσον αφορά το νοηματικό τους περιεχόμενο, αλλά και επηρεασμένα από

²⁴ Για την υλική αναπαράσταση των αφηρημένων ιδεών και τις τελετουργικές πρακτικές βλ. ενδεικτικά Έντουαρντ Λιτς, *Πολιτισμός και επικοινωνία. Η λογική της διαπλοκής των συμβόλων*, Καστανιώτης, Αθήνα 1993, σ. 63-70 και Τσούμας, Χουμεριανός, «Μέσα επικοινωνίας και οργανωμένες συλλογικότητες», σ. 306.

²⁵ Για παράδειγμα, Ολυμπιακός/ «λιμανίσια μαγκιά» και «πειραιώτικη μπέσα», Εθνικός/«πειραιώτικη καθαρότητα», Άρης/θεσσαλονίτικη καθαρότητα», ΑΕΚ, ΠΑΟΚ/«προσφυγιά ξεριζωμένη». Για συνθηματικές ρητορικές και τις νοηματοδοτήσεις τους, βλέπε ενδεικτικά, Νίκος Κοταρίδης, Νίκος Σιδέρης, «Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας» στο Γιάννης Ζαϊμάκης, Νίκος Κοταρίδης, (επιμ.) *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σσ. 143-160, Γιάννης Ζαϊμάκης, «Να 'σαι περήφανος που είσαι Κρητικός»: Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες των οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σσ. 251-292, Θόδωρος Σπύρος, «Ποδόσφαιρο και ποιητικές της τοπικότητας. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σσ. 237-258, Μανώλης Χουμεριανός, «Τοπικότητα και «φιλάθλης» ταυτότητες: Οι οπαδοί του Εθνικού Πειραιώς», στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σσ. 293-320, Μαρία Τσιμπογιάννη, «Ταυτότητα και αντιπαλότητα στους οπαδούς του Ολυμπιακού. Γκράφιτι και τραγούδια» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σσ. 279-280.

συμβολισμούς και πολιτισμικές αναφορές που φαίνεται να αναγνωρίζουν και να συμμαερίζονται οι συντάκτες των κειμένων εκείνης της περιόδου. Εξαρχής, στα εν λόγω κείμενα το προσφυγικό στοιχείο προβάλλεται ως δομικό της «αεκτζιδικής» ταυτότητας. Επί της ουσίας, η επίκλησή του αναφέρεται σε μια μνήμη προέλευσης του σωματείου, η οποία παραμένει ανεξίτηλη, αδιαπραγμάτευτη, αρνούμενη να επικαιροποιηθεί. Η επίκληση μιας τέτοιας μνήμης συντηρεί «ατόφιο» ένα ερμηνευτικό πλαίσιο εντός του οποίου ξεκινά κάθε προσπάθεια διαπραγμάτευσης της ταυτότητας όσων δηλώνουν «Αεκτζής» και εκπονεείται κάθε πολιτική προσαρμογής της στη συγκυρία. Ήδη από το εναρκτήριο κείμενο, οι συντάκτες επιμερίζουν γεγονότα του παρελθόντος ώστε να υπενθυμίσουν τον προσφυγικό χρωματισμό της ομάδας. Μεταξύ άλλων αναφέρονται και τα εξής:

«Απρίλιος 1924. Πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, έχουν έλθει στην Αθήνα μερικοί αθλητές και ποδοσφαιριστές, που πριν δυο χρόνια ακόμη, αποτελούσαν ένα μέρος της πιο εκλεκτής νεολαίας της «νεράιδας του Βοσπόρου». Τα δυο αυτά χρόνια πέρασαν με σκληρές προσπάθειες για την ανασυγκρότηση των οικογενειών τους. [...] Τρεις απ' αυτούς [...] είχαν ήδη ανοίξει ένα μαγαζάκι αθλητικών ειδών στην οδό Βερανζέρου. Εκεί [...] βρίσκονταν τα βράδνα όσοι αθλητές ποδοσφαιριστές ζούσαν στην Αθήνα και ήταν πρόσφυγες από την Κων/πολη. Στο μαγαζάκι αυτό ρίχτηκε η ιδέα της ίδρυσης της ΑΕΚ, ενός σωματείου αποτελούμενου από Κων/λίτες [...] αλλά οι μεγάλες οικονομικές δυσκολίες [...] ανέβαλαν τη λήψη της μεγάλης απόφασης. Ώσπου ένα γλυκό (λεί η παράδοση η αληθινή) βράδυ του Απρίλη του 1924 η ιδέα και οι συζητήσεις ωρίμασαν. [...] Μέσα σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού και οραματισμών, αποφασίστηκε ομόφωνα όπως ο νέος σύλλογος ονομασθεί Αθλητική Ένωση Κων/λεως [...]. Η ιστορία άρχισε να γράφεται»²⁶

Στο πλαίσιο του παραπάνω άρθρου δημοσιεύεται και φωτογραφία του 1902 που συνοδεύεται από τα παρακάτω σχόλια:

«Ανήκει στην εποχή που ο Ελληνισμός ανθούσε στην Κωνσταντινούπολη, και αποθανατίζει την ελληνική ποδοσφαιρική ομάδα του Καδή-Κιοϊ. Η ομάδα αυτή, όπως και οι άλλες ελληνικές της Πόλης [...] αποτελέσανε αργότερα - μετά την μικρασιατική καταστροφή - την αιτία ιδρύσεως της ΑΕΚ στην Αθήνα. Την αιτία της μεταλαμπάδευσης του φίλαθλου πνεύματος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης στην παλιά Ελλάδα και της συνέχισης πλέον σ' αυτήν της αθλητικής δραστηριότητας των μαρτυρικών Ελλήνων του Βοσπόρου».²⁷

Εδώ, η ΑΕΚ εμφανίζεται να είναι δημιούργημα κάποιας «εκλεκτής νεολαίας», της «νεράιδας του Βοσπόρου» που τη συνθέτουν αθλητές και ποδοσφαιριστές πρόσφυγες από την Πόλη.²⁸ Η συγκρότηση του σωματείου φαίνεται να πραγματοποιείται μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα αλλά και μέσα από πολλές δυσχέρειες. Σύμφωνα πάντα με το αφήγημα του συντάκτη του εντύπου, ο σύλλογος δημιουργείται τα δυο πρώτα χρόνια προσφυγικής ζωής, διάστημα κατά το οποίο οι ιδρυτές του προσπαθούν παράλληλα να στεριώσουν τις οικογένειές τους στη «νέα πατρίδα». Εδώ το βίωμα της απώλειας μιας «παλιάς ζωής» ή μιας «χαμένης πατρίδας» συνδέεται με κοινωνικές πρακτικές (πχ αθλητική δραστηριότητα), μέσω των οποίων οι άνθρωποι «εμπλέκονται» με τη «νέα ζωή» ή τη «νέα πατρίδα», δηλαδή με διεργασίες ενσωμάτωσής τους στο νέο περιβάλλον. Οι αρθρογράφοι του οπαδικού εντύπου άλλοτε δηλώνουν emphaticά και άλλοτε υπονοούν τη σημασία της ΑΕΚ, όχι απλά ως νέου αθλητικού σωματείου αλλά ως ενός «τρόπου» για να επιβιώσουν οι πρόγονοί τους και για να «θυμούνται» διαχρονικά οι επόμενες γενιές. Πρόκειται για ένα έτοιμο αφηγηματικό πλαίσιο που κληρονομείται από γενιά σε γενιά μέσα στο οποίο πάντα χωράει κάθε απόπειρα διαπραγμάτευσης του

²⁶ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 1 (Σεπτέμβριος 1986), σ. 2

²⁷ Ο.π.

²⁸ Ο.π.

«αεκτζίδικου» αυτό-ειδώλου.²⁹ Με αυτό τον τρόπο, η αθλητική δράση, όπως και κάθε άλλη δραστηριότητα που κινείται σε νοηματικά πεδία φτιαγμένα από υακρτά ή συμβολικά υλικά της μνήμης, δεν είναι κενή σημάσεων για τους εμπλεκόμενους. Αντιθέτως, οργανώνει τον λόγο τους, όταν αυτοί μιλάνε από κοινού για το παρελθόν και προσπαθούν να σχηματοποιήσουν τη σχέση τους μαζί του. Χωρίς αυτή τη διαδικασία κάθε απόπειρα κοινής ψηλάφησης του παρελθόντος και αξιοποίησής του για να αποδοθούν ρόλοι, να διαμορφωθούν αντιλήψεις και κοινές ερμηνείες στο παρόν, θα ήταν χαοτική και πιθανώς ατελέσφορη.

Η κύρια προβολή του συγκεκριμένου μέρους της αφήγησης αναφέρεται στη συνοχή που χαρακτηρίζει τον προσφυγικό κόσμο, η οποία και αποτρέπει τον διασκορπισμό του. Έμφαση δίνεται στο γεγονός ότι αυτή η συνοχή επιτυγχάνεται σε μια συνθήκη έντονων δυσχερειών, «φαρμακερών μερών», «μερών γεμάτων δάκρυ» που χαρακτηρίζουν τα πρώτα χρόνια των προσπαθειών των προσφύγων για προσαρμογή τους στο νέο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο θα έπρεπε να επιβιώσουν.³⁰ Όπως κάθε προσφυγική οικογένεια δυσκολεύεται να πετύχει τους στόχους της έτσι και η ΑΕΚ, ως συσσωμάτωση που εκφράζει τις προσδοκίες αυτού του κόσμου, δημιουργείται μέσα σε αυτά τα «φαρμακερά» χρόνια. Κάτω από αυτή την οπτική η δημιουργία του σωματείου εγγράφεται στις δυσκολότερες διεργασίες ενσωμάτωσης κάθε πρόσφυγα στο νέο του περιβάλλον. Είναι μέρος αυτής της προσπάθειας αποτελώντας μια συλλογική αποτύπωση στόχων, απογοητεύσεων, αποτυχιών ή χαρών και επιτυχιών.

Στη συγκεκριμένη εξιστόρηση, η παρέμβαση της αθλητικής δραστηριότητας παρουσιάζεται ως λυτρωτική για τον προσφυγικό κόσμο. Ο αθλητισμός και η αγάπη που τρέφουν για αυτόν οι ιδρυτές της ΑΕΚ παρουσιάζεται ως σημαντικός παράγοντας μέσω του οποίου οι πρόσφυγες θα έχουν τη δυνατότητα να αναβιώσουν τη δημιουργικότητα που επέδειξαν στον καταγωγικό τους τόπο και να υπενθυμίσουν την «παλιά καλή ζωή» σε όσους την αναζητούν στις μνήμες τους.

Η αγάπη αυτών των ανθρώπων για τον αθλητισμό, το πάθος τους και όσα είχαν περάσει στα Ταταύλα, στη Χάλκη,³¹ στο Καδή-Κιόι τους δημιούργησαν την ανάγκη να ζαναζωντανέψουν κάτι απ' αυτά.³¹

Ωστόσο, «οι μεγάλες οικονομικές δυσκολίες» και «η έλλειψη κάθε μέσου» αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για την έναρξη αθλητικών δράσεων και την καθιέρωσή τους σε μόνιμη βάση. Η ίδρυση

²⁹ Βλέπε γενικά, Αιμιλία Σαλβάνου, *Η Συγκρότηση Της Προσφυγικής Μνήμης. Το παρελθόν ως ιστορία και πρακτική*, Νεφέλη, Αθήνα 2018, σ. 113, Ματούλα Κουρουπού, «Μορφές Κοινωνικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης του Μικρασιατικού Ελληνισμού – Το Φαινόμενο των Συλλόγων» στο *Η Λέξη*, 1'Β/112, (1992), σ. 922-929, Ανδρέας Μπαλτάς, *Προσφυγικά σωματεία στον Μεσοπόλεμο 1922-1940*, Εκδόσεις Μπαλτά, Ηλεία 2021, σ. 216-260.

³⁰ «Η ιστορία της ΑΕΚ», σ. 2. Σχετικά με τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα της περιόδου (στέγαση, περίθαλψη, αδυναμία των κρατικών μηχανισμών για άμεση αποκατάσταση, αντιπαράθεση με τους γηγενείς κλπ), βλέπε, Βίκα Γκιζελή, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1984, σ. 84-85, 257-258, Μαριάνθη Κοτέα, *Δημοτική μεταρρύθμιση και πολιτικός εκσυγχρονισμός, 1912-1936*, Διόνικος, Αθήνα 2014, Νίκος Ανδριώτης, «Οι πρόσφυγες. Η άφιξη και τα πρώτα μέτρα περίθαλψης», στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 7^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σσ. 79-88.

³¹ «Η ιστορία της ΑΕΚ», σ. 2.

της ΑΕΚ, τον Απρίλιο του 1924,³² γίνεται αντιληπτή ως απάντηση και αναγκαιότητα που την επιβάλλουν τα πολλά και μεγάλα προβλήματα που ανακύπτουν από την προσφυγική συνθήκη. Σύμφωνα με τις θεάσεις των συγγραφέων της Original21, οι όποιες δυσκολίες μετασχηματίζονται σε λειτουργικό κίνητρο αθλητικής δράσης. Η ίδρυση του σωματείου, αναδεικνύοντας την προσφυγική υπόσταση ενός κόσμου, διευκολύνει τη μετατροπή της απώλειας και των συναισθηματικών στοιχείων που αυτή επιφέρει (λύπη, νοσταλγία, αβεβαιότητα) σε παράγοντα ενίσχυσης μιας συλλογικής ταυτότητας πλαισιωμένης από συμβολισμούς και αξίες που μπορούν και αναγνωρίζουν οι εμπλεκόμενοι, παρόλο που το νοηματικό τους περιεχόμενο είναι ρευστό.³³

Επιπρόσθετα, τα διάφορα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια του εγχειρήματος συγκρότησης της ΑΕΚ, εμφανίζονται να ξεπερνιούνται με την εκδήλωση μιας έντονης επιθυμίας των «νεοφερμένων» για συσπείρωση και με την ανάληψη πρωτοβουλιών για εξεύρεση χώρων στους οποίους θα οργανώνονται σταθερές δραστηριότητες.

*«Όπως ήταν, όμως, φυσικό, οι πρώτες δυσχέρειες φάνηκαν και με τα πρώτα βήματα του νέου συλλόγου. Οικονομικές κυρίως και στη συνέχεια οργανωτικές. Ο ενθουσιασμός, όμως και η πίστη των ιδρυτών του Σωματείου των Κωνσταντινουπολιτών υπερπηδούσε διαδοχικά τις αναφερόμενες δυσχέρειες».*³⁴

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται για τη στάση που τηρούν οι «Πολίτες» αθλητές και ποδοσφαιριστές οι οποίοι εμφανίζονται να πρωταγωνιστούν στο εγχείρημα συσπείρωσης των προσφύγων:

*«Ωστόσο, πολλοί Κωνσταντινουπολίτες αθλητές, ποδοσφαιριστές και άλλοι αθλούμενοι, είχαν ήδη εγγραφεί σε σωματεία της ηπειρωτικής Ελλάδας. Όσοι, όμως, ήταν γραμμένοι σε σωματεία της Αττικής, αρχικά, άρχισαν, από τις επόμενες ημέρες, να περνούν από το μαγαζάκι των Ιωνά-Δημόπουλου και να ζητούν πληροφορίες για το νέο σωματείο και τη μεταγραφή τους σ' αυτό».*³⁵

Οι τελευταίοι δηλώνοντας την αδιαπραγμάτευτη προθυμία τους να στελεχώσουν το ποδοσφαιρικό δυναμικό του νέου σωματείου, φέρονται να παραμερίζουν το ατομικό τους συμφέρον (δηλαδή μια εξασφάλιση σε κάποιο καθιερωμένο σωματείο της περιόδου) και να ενδιαφέρονται πρωτίστως για τη συσπείρωση του προσφυγικού κόσμου μέσω της ένταξής τους στην ΑΕΚ. Το κίνητρο που επηρεάζει αποφασιστικά τη στάση τους συνδέεται με τη σημασία της καταγωγής τους. Αυτή είναι η κινητήρια δύναμη που εξασφαλίζει τη συνοχή των Κωνσταντινουπολιτών στο νέο περιβάλλον. Η ΑΕΚ προβάλλεται ως μια κεντρική συσσωμάτωση που διαδραματίζει ενοποιητικό ρόλο, αφού μέσω των αθλητικών δράσεων θα μπορούσε να συγκεντρώσει τις διασκορπισμένες δυνάμεις του προσφυγικού

³² «Μαζεμένοι στο μαγαζάκι (αθλητικών ειδών/σημείωση συγγραφέα) της οδού Βερανζέρου οι Αιμίλιος και Μενέλαος Ιωνάς, Κώστας Δημόπουλος, Μίλτος Ιερεμιάδης, Τιμολέων Τάγαρης, Μενέλαος Καροτσέρης, Παύλος Κεχαγιάς και μαζί τους, θερμός συμπαραστάτης και εμπνευστής ο Κωνσταντίνος Σπανούδης, αποφάσισαν την ίδρυση του σωματείου», ό.π.

³³ Βλ. γενικά, Jeffrey Alexander, "Toward a Theory of Cultural Trauma", *Cultural Trauma and Collective Identity*, University of California Press, California 2004, σ. 1-30.

³⁴ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 4 (Δεκέμβριος 1986), σ. 2.

³⁵ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 2 (Σεπτέμβριος 1986), σ. 2.

στοιχείου και να αποτρέψει μια πιθανή διαλυτική διάχυση του σε όλα τα μήκη και πλάτη της επικράτειας.³⁶

Στην εξιστόρηση των ιδρυτικών γεγονότων διατυπώνεται, ακόμη, μια σύντομη αλλά προβεβλημένη άποψη γύρω από τη σχέση της ΑΕΚ με τα «ελλαδικά» σωματεία της περιόδου. Αυτή εγγράφεται σε μια οπτική σταδιακά διαμορφούμενη, κυρίως από τη μεταπολεμική περίοδο και έπειτα, η οποία παραμερίζει το ζήτημα της αντιπαράθεσης γηγενών και προσφύγων. Η ίδια θέση προσπερνά επίσης το γεγονός ότι οι διαδικασίες ενσωμάτωσης δρομολογούνται ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν οι πρόσφυγες και όχι μέσα από ένα ενιαίο κοινωνικό μόρφωμα ανθρώπων που προέρχονταν γενικά από την Κωνσταντινούπολη.³⁷ Με βάση αυτή την οπτική, στον νέο προσφυγικό σύλλογο εγκολπώνεται ένας κόσμος με περίπου κοινά χαρακτηριστικά (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά). Αυτός ο σύλλογος εμφανίζεται να απευθύνεται επίσης σε μια ομοιογενή ελληνική κοινωνία, η οποία εντυπώνεται συμβολικά στην απεικόνιση των μη προσφυγικών αθλητικών συλλόγων. Η δημιουργία της ΑΕΚ θεωρείται ως μια ευκαιρία για αυτά τα σωματεία να δηλώσουν την έμπρακτη αλληλεγγύη τους στους νεοφερμένους, μέσω της πρόθυμης χορήγησης μεταγραφών Κωνσταντινουπολιτών αθλητών που είχαν εγγραφεί σε αυτά πριν την ίδρυση της ΑΕΚ.

*«Οι κατασπαρμένοι σε διάφορα σωματεία αθλητές και ποδοσφαιριστές της Κωνσταντινουπόλεως έπαιρναν μεταγραφές (που πρόθυμα χορηγούσαν τα σωματεία τους, αποδεχόμενα τον υψηλό και εθνικό σκοπό της ιδρύσεως της ΑΕΚ) και σχετικά σύντομα η πρώτη ομάδα είχε σχηματιστεί».*³⁸

Οι αναφερόμενες μεταγραφικές διευκολύνσεις θεωρούνται καθοριστικές για την έναρξη της λειτουργίας των δραστηριοτήτων του συλλόγου και κατ' επέκταση για τον θετικό ρόλο που θα διαδραμάτιζε όσο αφορά τις διαδικασίες ενσωμάτωσης των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία της περιόδου. Η αλληλεγγύη προς την ΑΕΚ διατρανώνει μια συμβολική αποδοχή των νεοφερμένων από την ελληνική κοινωνία της περιόδου. Για τη συγκεκριμένη θέση της ιστορίας των πρώτων χρόνων λειτουργίας της ΑΕΚ, η συμβολική αυτή αποδοχή αποκτά μια κρίσιμη κοινωνική διάσταση. Μέσω της επίκλησής της προβάλλεται η εκκίνηση διεργασιών εξωστρέφειας που θα απεγκλώβιζαν τη χωρική εμβέλεια και την κοινωνική δυναμική του σωματείου από τα περιορισμένα όρια της ιδρυτικής περιόδου («ιδρυτική παρέα», «συναντήσεις στο μαγαζάκι», «αγώνες στις αλάνες» κλπ.).³⁹ Η συσπείρωση γύρω από το σωματείο θεωρείται ως ένας τρόπος υπέρβασης της «μεταξύ μας» κοινωνικότητας μέσα σε χωρικούς περιορισμούς που επιβάλλει η προσφυγική ζωή και «ανοίγματος» των νεοφερμένων στο νέο κοινωνικό τοπίο στο οποίο καλούνται να δραστηριοποιηθούν.

³⁶ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 4 (Δεκέμβριος 1986), σ. 2.

³⁷ Γκιζελή, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί*, σ. 84-85, 257-258.

³⁸ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, ό.π.

³⁹ Για τη σημασία της γειτονιάς ως σημαντικού στοιχείου της καθημερινής ζωής και όψης της κοινωνικής οργάνωσης των προσφύγων, βλέπε, Renee Hirschon, *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004, σ. 279, 298-300. Για τη «μετακίνηση» των προσφυγικών σωματείων από τις αλάνες σε συγκροτημένους αθλητικούς χώρους, βλ., Μπαλάς, *Προσφυγικά αθλητικά σωματεία*, σ. 161-171. Βλέπε και Αρχοντία Παπαδοπούλου, *Η Αττική Νίκαια. Η ιστορία της προσφυγικής μεγαλούπολης*, Λεξίτυπον, Αθήνα 2009, σ. 48, Σίμος Μιχαηλίδης, *Η Γέννηση της Κοκκινιάς. Απ' όσα έζησα και θυμάμαι*, Αυτοέκδοση, Πειραιάς 1993, σ. 65.

Η αποδοχή και ένταξη της ΑΕΚ στο νέο αθλητικό πεδίο αναπαρίσταται και ως γεγονός με εθνική διάσταση, αφού επρόκειτο για ένα σωματείο που με τη διαρκή του παρουσία θα υπενθύμιζε στον ελληνισμό το εύρος της πολιτισμικής του επιρροής, που ανάγεται στο αυτονόητο «μεγαλείο» του παρελθόντος:

*«Με την έναρξη της νέας ποδοσφαιρικής περιόδου 1924-1925, τον Σεπτέμβριο του 1924, μια νέα ομάδα πανέτοιμη, ενθουσιώδης, ντυμένη στα μαυροκίτρινα και με έμβλημά της τον Δικέφαλο Βυζαντινό Αετό, εμφανιζόταν στην ποδοσφαιρική κίνηση της Ελλάδας».*⁴⁰

Μάλιστα, σε άλλο σημείο του ιστοριογραφήματος για την ίδρυση της ΑΕΚ, ασκείται κριτική στους σύγχρονους διοικητικούς φορείς του σωματείου στο βαθμό που υποβαθμίζουν τη σημασία των «αυθεντικών» συμβόλων του:

*«Μέσα σε ατιμόσφαιρα ενθουσιασμού και οραματισμών, αποφασίστηκε ομόφωνα όπως ο νέος σύλλογος ονομασθεί Αθλητική Ένωση Κων/πόλεως, με έμβλημα του τον βυζαντινό (κι όχι αυτόν που έχει σήμερα η διοίκηση της Ερασιτεχνικής στη σφραγίδα του σωματείου) «Δικέφαλο Αετό» και χρώματα το μαύρο και το κίτρινο».*⁴¹

Η συγκεκριμένη κριτική επισήμανση φανερώνει την ύπαρξη διαφορετικών σημείων που αναδύονται στα ιστορικά σημειώματα του επίσημου συλλόγου και σε εκείνα της οπαδικής κοινότητας. Εδώ, μεταξύ των άλλων, εκφράζεται μια διαμάχη για την παραγωγή μιας «αυθεντικής» ιστορίας του σωματείου και τους συμβολισμούς που αυτή εκπέμπει. Η κοινότητα εμφανίζεται ως ο γνήσιος «θεματοφύλακας» της «πραγματικής ιστορίας» της ΑΕΚ που συνέχει τη λειτουργία της στη διαχρονία. Ο ενοποιητικός ρόλος αυτής της «ιστορίας» διασφαλίζεται μέσω συμβολισμών που περιέχονται στις αναπαραστατικές εκδοχές της, οι οποίες μάλιστα υπερβαίνουν την αθλητική θεματολογία, προεκτεινόμενες και σε άλλες εκφάνσεις όπως η εθνική, η προσφυγική, η κοινωνική και πολιτισμική.

Ένα σημαντικό μέρος του αφηγήματος για την ιστορία του συλλόγου κατέχουν οι αναφορές για το ιδρυτικό καταστατικό της. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα άρθρα που σχετίζονται με τους στόχους και τους σκοπούς του νεοσύστατου συλλόγου. Ειδικότερα, ως σκοπός του συλλόγου ορίζεται

*«[...] η περισυλλογή και συγκέντρωσις των εκ Κωνσταντινουπόλεως, εν Αθήναις και Πειραιεί αθλητών, προς συνέχισιν του έργου των διαφόρων αθλητικών σωματείων Κωνσταντινουπόλεως (Η ΑΕΚ ΣΥΜΠΥΚΝΩΝΕΙ ΜΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ), των οποίων ενεργά μέλη ήσαν οι αθληταί ούτοι, καθώς και η διάδοσις της γυμναστικής και του φιλαθλου αισθήματος παρά τη νεολαία και ιδία τη εκ Κωνσταντινουπόλεως τοιάυτη, προς διάπλασι αλκίμων σωμάτων, ψυχών θαρραλέων και χαρακτήρων ευγενικών, ικανών προς εκπλήρωσιν πάντων των προς την πατρίδα, τα άτομα, την κοινωνίαν και την οικογένειαν υποχρεώσεων, ενισχυόμενης ούτω εν πνεύματι αμίλλης και αδιάσπαρτου εθνικής αλληλεγγύης, της προόδου του Έθνους».*⁴²

Παρόλο που οι συντάκτες του οπαδικού εντύπου παραθέτουν, δίχως να τα σχολιάζουν, αυτούσια εδάφια του καταστατικού όπως το παραπάνω, η επιλογή της δημοσίευσης τους είναι αποκαλυπτική για τις αναπαραστατικές εκδοχές που υιοθετούν και διαπραγματεύονται. Ειδικότερα, η αναφορά στη

⁴⁰ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 4 (Δεκέμβριος 1986), σ. 2.

⁴¹ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 1 (Σεπτέμβριος 1986), σ. 2.

⁴² Μεταφορά από «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 3 (Νοέμβριος 1986), σ. 2. Βλ. και Μπαλτάς, *Προσφυγικά αθλητικά σωματεία*, σ. 259.

συνέχιση του έργου «των διαφόρων αθλητικών σωματείων Κωνσταντινουπόλεως» φανερώσει τον πρώτο δηλωμένο σκοπό ύπαρξης του σωματείου, δηλαδή να συμπυκνώσει και να συνεχίσει στον νέο τόπο εγκατάστασής μια παράδοση αθλητικής δράσης που είχε αναπτυχθεί στην Πόλη από ανάλογες συσσωματώσεις των ρωμιών. Μέσα σε αυτό τον κεντρικό σκοπό εγγράφονται επιμέρους σκοποί, όπως ο εντοπισμός και η συσπείρωση της Κωνσταντινουπολίτικης νεολαίας μέσω της αθλητικής δράσης της ΑΕΚ και η διατήρηση ταυτοποιητικών στοιχείων που θεωρούνται ικανά να συμβάλουν στην ανθεκτικότητα της μνήμης της «χαμένης πατρίδας».

Είναι αξιοσημείωτη, ακόμη, η επιλογή του συντάκτη, μιας αναφοράς του καταστατικού για τη διάδοση αξιών ωφέλιμων «[...]προς εκπλήρωσιν πάντων των προς την πατρίδα» και για την ενδυνάμωση της «εθνικής αλληλεγγύης» και «της προόδου του Έθνους».⁴³ Η συγκεκριμένη αναφορά παραπέμπει στην ανάδειξη νέων ισχυρών νημάτων μνήμης των «χαμένων πατρίδων» μέσω μιας ανατροφοδοτικής σχέσης με τη «νέα πατρίδα».⁴⁴ Εδώ η αλληλοεπίδραση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας του νέου Ελληνικού κράτους με την προσφυγική ταυτότητα θεμελιώνει με νέα νοηματικά συστατικά την υπόσταση της τελευταίας. Η συγκρότηση της μνήμης της «Πόλης» επιχειρείται μέσα από μια «συνομιλία» με τη «νέα πατρίδα». Σε συμβολικό επίπεδο, οι «Πολίτες» πρόσφυγες, μέσω της εμπλοκής τους με την ΑΕΚ και μέσω της προοπτικής προσφοράς του σωματείου στην Ελλάδα, αναζητούν την αναπαραγωγή της μνήμης των τόπων καταγωγής τους.

Η κατοχύρωση της μνήμης του καταγωγικού τόπου μέσω της προόδου και της συνεισφοράς της ΑΕΚ στην Ελλάδα, ταυτίζονται με την εξωστρέφεια και την κινητικότητα που θα έπρεπε να επιδείξει στο νέο περιβάλλον. Ειδικότερα, στο εν λόγω έντυπο επιλέγονται να δημοσιευτούν σημεία του καταστατικού στα οποία δηλώνεται η εξωστρέφεια που επρόκειτο να επιδείξει το σωματείο, μέσω της συμμετοχής του σε διάφορες διοργανώσεις της περιόδου τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Δηλώνεται μάλιστα εμφιασμένα ότι ο νέος σύλλογος θα εκπροσωπήσει επάξια τη χώρα σε διεθνείς αθλητικές συναντήσεις. Σε άλλα σημεία, τονίζεται η πρόθεση των ιδρυτών της ΑΕΚ να συνάψουν σχέσεις «[...] προς άλλους γυμναστικούς συλλόγους κλπ.», ώστε το σωματείο να συμμετάσχει στις σωματειακές δικτυώσεις και διοικητικές δομές του νέου αθλητικού περιβάλλοντος.⁴⁵

Ωστόσο, η προβολή των καταστατικών εδαφίων όπου τονίζεται η «ιδιαίτερη» προσφυγική ταυτότητα φαίνεται να αποτελεί κύρια προτεραιότητα στις αναπαραστατικές αποτυπώσεις του αφηγήματος για την ιστορία ίδρυσης του συλλόγου από τους εκδότες του υπό εξέταση οπαδικού εντύπου. Σε κάθε περίπτωση, κάθε δραστηριότητα της ΑΕΚ εκπροσωπεί έναν «Κωνσταντινουπολίτικο αθλητισμό» και κατ' επέκταση φέρει μνήμες της Πόλης. Η θέαση αυτή αναγορεύει τον σύλλογο σε μια από τις εμβληματικές συσσωματώσεις της προσφυγικής ταυτότητας. Την τελευταία, δυναμικά, μπορεί να την

⁴³ «Η ιστορία της ΑΕΚ», ό.π.

⁴⁴ Για το ζήτημα αυτό, βλέπε γενικά, Σαλβάνου, *Η Συγκρότηση Της Προσφυγικής Μνήμης*, σ. 51, 62, 113, Κώστας Κατσάπης, «Το Προσφυγικό Ζήτημα» στο Αντώνης Λιάκος (επιμ.), *Το 1922 και οι πρόσφυγες. Μια νέα ματιά, Προβλήματα της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Νεφέλη, Αθήνα 2011, σ. 161.

⁴⁵ Βλέπε, «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 3 (Νοέμβριος 1986), σ. 2.

μοιράζονται και άνθρωποι που παρότι κατάγονται από άλλες περιοχές, λόγω μιας σχέσης που έχουν αναπτύξει με τη μνήμη της «Πόλης» μέσω της εμπλοκής τους με την ΑΕΚ, θεωρούν τον εαυτό τους «αυτόχθονα» εκ καταγωγής.⁴⁶

«Τους σκοπούς τούτους η ΑΕΚ θέλει επιδιώξει:

*Δια της προσπαθείας προς διάδοσιν του αθλητισμού μέσω της νεολαίας και προς ανάδειξιν όσον το δυνατόν περισσότερων αθλητών, ικανών να αντιπροσωπεύουν τον αθλητισμόν της προσφιλούς Κωνσταντινουπόλεως εις τα ελληνικά στάδια και τα διεθνή τοιαύτα».*⁴⁷

Οι διαφορετικές εκφάνσεις της μνήμης (ατομική-συλλογική-ιστορική) επηρεάζουν αφηγηματικές δομές που αναφέρονται στο παρελθόν και τις μετατρέπουν σε αναπαραστάσεις. Διαμορφώνεται έτσι, μία “παραδοσιακή γλώσσα” της απώλειας, που μεταχρονολογεί με οργανωμένο όμως τρόπο τη μνημόνευση του προσφυγικού τραύματος φροντίζοντας παράλληλα την επούλωσή του μέσω της κάθαρσης. Η κάθαρση δεν είναι άλλη από την πρόοδο του συλλόγου που εξελίσσεται μέσα από δυσχέρειες και «πόνου» στον νέο τόπο.⁴⁸ Ενδεικτική είναι η παρακάτω αναφορά των συντακτών του εντύπου με αφορμή τη διεξαγωγή του πρώτου ποδοσφαιρικού αγώνα του σωματείου με ομάδα αποτελούμενη από πειραιώτες ποδοσφαιριστές (βλέπε και παρακάτω):

*«Οι ιδρυτές της ΑΕΚ, με βουρκωμένα μάτια και νοιώθοντας την ευτυχία να φουσκώνει τα στήθη τους, έβλεπαν τους οραματισμούς τους να γίνονται πραγματικότητα. Το φίλαθλο πνεύμα της μαρτυρικής Κωνσταντινουπόλεως, είχε ήδη μεταλαμπαδευτεί στην Αθήνα και άρχιζε νικηφόρα τον νέο δρόμο του στην ελληνική πραγματικότητα».*⁴⁹

Σε ένα άρθρο που επιγράφεται «Η ΑΕΚ ακουμπά στην ιστορία» (1989), οι συντάκτες επιχειρούν ακόμη μια φορά να υπενθυμίσουν στο αναγνωστικό τους κοινό τα ιδιαίτερα ταυτοποιητικά στοιχεία του συλλόγου τους, τα οποία τον καθιστούν ξεχωριστό από τους υπόλοιπους. Κοντολογίς, αποπειρώνται να διαπραγματευτούν και να προβάλουν μια ταυτότητα του συλλόγου και όσων φέρουν την ιδιότητα του «αεκτζή», η οποία «αυτονοήτως» προσδίδει στο σωματείο και στους ίδιους μια μορφή υπεροχής απέναντι στα «άλλα» σωματεία και τον κόσμο τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι συντάκτες του κειμένου εστιάζουν σε δυο σημεία τα οποία θεωρούν καθοριστικά όσο αφορά το συμπέρασμα τους. Το πρώτο σημείο απευθύνεται περισσότερο σε ένα ευρύ κοινό το οποίο στο κείμενο εμφανίζεται ως «Ελληνισμός». Εδώ η ΑΕΚ εμφανίζεται να εκφράζει μια ελληνική κοινωνία στο σύνολό της, που διαρκώς καλείται να διεκπεραιώσει δυσχέρειες, να επιβιώνει διαχειριζόμενη προβλήματα, «να αγωνίζεται και να αγωνιά». Με άλλα λόγια, η ΑΕΚ, στη μεταχρονολογημένη αυτή νοητική αποτύπωση, αναπαρίσταται ως μια συσσωμάτωση που μπορεί να εκφράσει, όχι μόνο ένα προσφυγικό κοινό αλλά και ένα «εθνικό» κοινό το οποίο επιβίωσε μέσα από τεράστιες δυσκολίες, όπως ακριβώς

⁴⁶ Για περιπτώσεις άλλων σωματείων εμβληματικών της τοπικότητας, βλέπε, Θόδωρος Σπύρος, «Ποδόσφαιρο και ποιητικές της τοπικότητας. Μια ανθρωπολογική προσέγγιση» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 245.

⁴⁷ «Η ιστορία της ΑΕΚ», ό.π.

⁴⁸ Σχετικά με τις συναισθηματικές διεργασίες κατανόησης και διαχείρισης του «πόνου», βλέπε, Ahmed, Sara, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2004, σ. 20-39.

⁴⁹ «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 7 (Μάρτης 1987), σ. 2.

συνέβη και με την ίδια. Τα παραπάνω προσδίδουν στην ΑΕΚ χαρακτηριστικά που την κάνουν να υπερβαίνει τους περιορισμούς που θέτει η αθλητική ταυτότητα καθιστώντας ένα σωματείο με «κοινωνικό υπόβαθρο».

*«Η ΑΕΚ εκφράζει μέσα της αγώνες και αγωνίες του ίδιου του Ελληνισμού. Γεννήθηκε τις δύσκολες μέρες του '24 αυθεντικός (ORIGINAL) εκφραστής των προσφύγων. Είναι ένας από τους λόγους που εξηγούν γιατί η ΑΕΚ δεν είναι απλά μια Κυριακή στη Νέα Φιλαδέλφεια. Είναι η βάση ίσως αυτού που αναγνωρίζουν σχεδόν όλοι οι γνώστες του ελληνικού ποδοσφαίρου και που κατά καιρούς έχουν εκφράσει, με τελευταίο τον Α. Παπαδόπουλο, ότι δηλαδή η ΑΕΚ έχει κοινωνικό υπόβαθρο».*⁵⁰

Πρόκειται για μια αφήγηση που θέτει στο επίκεντρο την «ιστορία των δυσκολιών» που καθίσταται το συνδετικό νήμα ανάμεσα σε μια «εθνική ιστορία» και στην (προσφυγική) ιστορία της ΑΕΚ. Το «εθνικό» τραύμα με το «Κωνσταντινουπολίτικο/προσφυγικό» τραύμα που εκφράζει η ΑΕΚ, εκτός από λύπη, νοσταλγία, απογοήτευση, περικλείει και στοιχεία ενίσχυσης της κοινής ταυτότητας της ομάδας και των θεμελιωδών αξιών πάνω στις οποίες συγκροτείται.⁵¹ Από την πλευρά της, η «νέα πατρίδα» θεωρείται ότι υποδέχτηκε και αποδέχτηκε την ΑΕΚ γιατί μπόρεσε να ενστερνιστεί έναν τρόπο καταγραφής της ιστορίας της, δηλαδή εκείνον που αναφέρεται στα βήματα των ανθρώπων της.

Το δεύτερο σημείο απευθύνεται στο «ειδικό» κοινό που δεν είναι άλλο από αυτό που αποδέχεται την ταυτότητα του πρόσφυγα με τους όρους που προαναφέραμε. Ο «προσφυγικός χαρακτήρας» του συλλόγου είναι η νοηματική και ταυτοτική βάση εκκίνησης του ώστε να διευρύνει την εμβέλεια αποδοχής του σε εθνικό επίπεδο, προβάλλοντας έτσι μια συμβολική ισχύ απέναντι στους αντίπαλους.

*«Αυτό ακριβώς, μαζί με πολλά άλλα πράγματα, δημιουργούν το ξεχώρισμα από όλους τους άλλους. Γιατί, όπως και να το δούμε, οι οπαδοί της ΑΕΚ (και όχι οι φίλαθλοί της) είναι ξεχωριστοί, εντελώς διαφορετικοί από τους άλλους. Με εντελώς διαφορετική αντίληψη, συνείδηση, προσφορά κτλ. [...] Η ΑΕΚ δεν ακουμπά στην ιστορία μόνο λόγω της γέννησής της, αλλά συμβάλλει και το γεγονός ότι δημιουργήθηκε στους κόλπους της μια νέα, εντελώς καινούργια τάξη οπαδών με διαφορετική λειτουργία απο ό,τι οι άλλοι».*⁵²

Μέσα στην παραπάνω αναπαραστατική διαχείριση μιας «ιδιαιτερής» ιστορίας και ταυτότητας της ΑΕΚ, τα μέλη της Original εγγράφουν και κάθε προσπάθεια διαχείρισης της δική τους «ιδιαιτερής» ταυτότητας, ως οπαδικής κοινότητας. Απευθύνονται τόσο στο ευρύτερο κοινό της ομάδας, όσο και στις αντίπαλες οπαδικές συλλογικότητες από τις οποίες επιθυμούν να διακριθούν. Η «ιδιαιτερής»

⁵⁰ «Η ΑΕΚ ακουμπά στην ιστορία» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 23 (Νοέμβριος 1989), σ. 3.

⁵¹ Ενδεικτικά, βλέπε και Εξερτζόγλου, Χάρης, «Προσφυγική μνήμη και δημόσια κοινωνικότητα στον Μεσοπόλεμο» στο Έφη Αβδελά, Χάρης Εξερτζόγλου, Χρήστος Λυριτζής (επιμ.), *Μορφές Δημόσιας Κοινωνικότητας του 20ου αιώνα*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2015, σσ. 217-236.

⁵² Ο.π.

ταυτότητα και ιστορία του συλλόγου εμφανίζεται να διαμορφώνει μια «νέα τάξη οπαδών» των οποίων οι θεάσεις διαφέρουν των υπολοίπων, όπως και οι αντιλήψεις για το οπαδικό γίγνεσθαι κλπ.⁵³

Πέρα από τα προηγούμενα, στην ιστοριογραφία των πρώτων χρόνων λειτουργίας του συλλόγου που συνθέτουν οι οργανωμένοι οπαδοί, ένα σημαντικό μέρος αφιερώνεται στην παρουσίαση αθλητών του συλλόγου. Οι τελευταίοι θεωρείται ότι συνεισέφεραν στην ανάδειξη της ΑΕΚ σε ένα από τα σπουδαιότερα σωματεία της Ελλάδας και στην ανάπτυξη του ελληνικού ποδοσφαίρου γενικότερα. Συνήθως, οι μνήμες για την παρουσία τους εστιάζουν στην περιγραφή των αγωνιστικών τους πλεονεκτημάτων και σε βιογραφικά τους στοιχεία. Ωστόσο, οι αρθρογράφοι της Original δε λησμονούν να σημειώσουν την πρόοδο της αθλητικής τους σταδιοδρομίας, η οποία τελικά επιβραβεύεται με τη συμμετοχή τους στην εθνική ομάδα και την προσφορά τους σε αυτήν. Ενδεικτικές είναι οι αναφορές για έναν από τους πρώτους ποδοσφαιριστές του σωματείου, τον Κώστα Νεγρεπόντη:

*«Ο Νεγρεπόντης, βιρτουόζος κνηγός, σπάνιας διορατικότητας, δεξιοτεχνίας και αποτελεσματικότητας, μεταβλήθηκε σε πρωταγωνιστή της «Ενώσεως» επί μια εξαετία που αγωνίστηκε σ' αυτήν και κατά τη διάρκεια της οποίας πήρε το χρίσμα του διεθνούς, αγωνισθείς στην Εθνικήν μας ομάδα».*⁵⁴

Το σημείωμα για τον παραπάνω ποδοσφαιριστή εγγράφεται στο νοηματικό πλαίσιο που περιγράψαμε παραπάνω, δηλαδή στη μνημόνευση του προσφυγικού τραύματος, το οποίο εντέλει επουλώνεται με την πρόοδο που επιδεικνύει ο προσφυγικός κόσμος στη νέα του πατρίδα. Ο συμβολισμός που εκπέμπει η ατομική πετυχημένη πορεία του ποδοσφαιριστή/πρόσφυγα συνδέεται με το καθήκον του κόσμου που αντιπροσωπεύει να υπερβεί τις δυσκολίες και να στεριώσει στον νέο του τόπο. Το σημείο αυτό αναδεικνύει εν πολλοίς την παρουσία ενός «πεπρωμένου» το οποίο προκαθορίζει την πετυχημένη έκβαση του εγχειρήματος. Κάτω από αυτή την οπτική, ο εν λόγω ποδοσφαιριστής, αρκετές δεκαετίες μετά και μέσα σε ένα διαφορετικό παρόν, παρουσιάζεται ως ήρωας, εξαιτίας του παραπάνω συμβολισμού τον οποίο ενδύεται. Το ενδιαφέρον είναι ότι το αφήγημα περί «ηρωϊσμού» που διατυπώνουν οι οργανωμένοι «αεκτζήδες» της επόμενης και μεθεπόμενης γενιάς, εξακολουθεί να εντάσσεται στη διαδικασία επιτέλεσης της προσφυγικής ταυτότητας. Και αυτό, παρόλο που τα επικοινωνιακά συστήματα που αναπαράγουν τους «ήρωες» του ποδοσφαίρου αξιοποιούν διαρκώς μεταβαλλόμενα κριτήρια που συνάδουν με διάφορες εποχές και αναπροσαρμόζουν τις «ηρωϊκές ιστορίες».⁵⁵

Ένα άλλο σημείο το οποίο αναδεικνύει η εξιστόρηση των πρώτων δράσεων του συλλόγου από τους αρθρογράφους της Original²¹, είναι αυτό που αναφέρεται στις πρώτες αγωνιστικές δραστηριότητες του ποδοσφαιρικού τμήματος, λίγο καιρό μετά την ίδρυσή του. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τον πρώτο αγώνα της ποδοσφαιρικής ομάδας που έγινε τον Νοέμβριο του 1924 με μια ομάδα «των καλύτερων

⁵³ Λυκούργος, Παπαμιχαήλ, *Αγάπη Έρωτας Καούρα: Ανδρικές Οπαδικές Κοινότητες, Πολιτικές Συναισθημάτων, Βίας και Μνημόνευσης*, Διδακτορική διατριβή, Παντείο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Αθήνα 2022, σ. 130-132.

⁵⁴ Βλ. «Η ιστορία της ΑΕΚ. Κώστας Νεγρεπόντης» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 5 (Γενάρης 1987), σ. 2. Ανάλογες αναφορές για τον Κ. Πούλη, ό.π. 6 (Φλεβάρης 1987), σ. 2.

⁵⁵ Δημήτρης Παπαγεωργίου, Γιώργος Νικολακάκης, «Αθλητικά θεάματα και δημοφιλείς «ήρωες» στην Ελλάδα. Το παράδειγμα του ποδοσφαίρου» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών: αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, σ. 120.

πειραιωτών ποδοσφαιριστών», στο ποδηλατοδρόμιο, δηλαδή στο μετέπειτα Στάδιο Καραϊσκάκη. Σύμφωνα με τον συντάκτη του εν λόγω κειμένου το οποίο φιλοξενείται στη στήλη «Η ιστορία της ΑΕΚ» και επιγράφεται ΠΡΩΤΟΣ ΑΓΩΝΑΣ - ΠΡΩΤΗ ΝΙΚΗ», «ουσιαστικά επρόκειτο για τον Ολυμπιακό», ο οποίος θα ιδρύοταν τυπικά μερικούς μήνες αργότερα (Μάρτιο του 1925). Ωστόσο, η πληροφορία ότι «ουσιαστικά επρόκειτο για τον Ολυμπιακό» ελέγχεται, αφού στο κείμενο δεν αναφέρεται η σύνθεση της συγκεκριμένης ομάδας. Εξάλλου, εκείνη την περίοδο ο Εθνικός Πειραιά διέθετε σοβαρή ποδοσφαιρική υποδομή προερχόμενη από τον Αθλητικό Ποδοσφαιρικό Σύλλογο Πειραιώς και από συγχωνεύσεις με άλλα τοπικά σωματεία.⁵⁶ Μάλιστα, την πρόσφατη περίοδο, σε διάφορες ιστοσελίδες οργανωμένων οπαδών της ΑΕΚ, αμφισβητείται η τέλεση αυτής της αναμέτρησης ως της πρώτης του συλλόγου και αναφέρονται ως «πρώτες» αναμετρήσεις εκείνες που έγιναν με αντίπαλες άλλες ομάδες της περιόδου (Αίαντα, Ατρόμητο Αθηνών κλπ).⁵⁷

Η περιγραφή της αναμέτρησης είναι αρκετά ενδιαφέρουσα, κυρίως όσο αφορά τα μεταχρονολογημένα κριτήρια παρουσίας της στο έντυπο, όπως και με βάση την επιλογή της ταυτότητας της ομάδας με την οποία αγωνίστηκε η ΑΕΚ στην πρώτη της ποδοσφαιρική αναμέτρηση. Ξεκινώντας από το δεύτερο σκέλος, η επιλογή της ομάδας, που όπως διατείνεται ο συγγραφέας «ουσιαστικά επρόκειτο για τον Ολυμπιακό», αποδίδει ιδιαίτερο βάρος και σημασία στον πρώτο και κατά συνέπεια «ιστορικότερο» αγώνα του συλλόγου. Το κύρος του αντίπαλου, που ουσιαστικά το αποκτά από μετέπειτα αγωνιστικές διακρίσεις και ευρύτερες κοινωνικές διεργασίες και όχι την περίοδο κατά την οποία διεξάγεται η αναμέτρηση, είναι ένα στοιχείο επιλεγμένο με βάση τις ορατότητες της δικής τους εποχής (δεκαετίας του '80), όταν ο Ολυμπιακός ήταν πλέον καθιερωμένος ως μια από τις ισχυρότερες ομάδες της χώρας. Η πρώτη αναμέτρηση με έναν ισχυρό, άρα και άξιο αντίπαλο, αποδίδει αίγλη στον ιστορικότερο ποδοσφαιρικό αγώνα του σωματείου, ο οποίος αποτελεί την εναρκτήρια παρουσία του στο αθλητικό πεδίο.

Σχετικά με το πρώτο σκέλος, δηλαδή τον τρόπο περιγραφής του συγκεκριμένου αγώνα, η συγκέντρωση μεγάλου πλήθους φιλάθλων στο στάδιο αποδίδεται στην «περιέργεια» που διακατείχε τον φιλάθλο κόσμο της περιόδου.⁵⁸ Όσο αφορά τα ποιοτικά στοιχεία του αγώνα, αυτά εστιάζουν στον «λεβέντικο» τρόπο με τον οποίο αγωνίστηκαν οι ποδοσφαιριστές των δυο ομάδων. Η «λεβεντιά» που επέδειξαν προσδίδει στους αθλητές «τιμή» και στην αναμέτρηση ιδιαίτερη αίγλη, αφού ανταποκρίνεται σε αξίες που συμμαρξίζει ο ανδρικός πληθυσμός της εποχής, αλλά και οι συντάκτες του κειμένου 60 χρόνια αργότερα. Μάλιστα, η «λεβεντιά», ως χαρακτηριστικό που ανάγεται στο κυρίαρχο πολιτισμικό σύστημα αξιών του χώρου της «ανδροπρέπειας»,⁵⁹ προοιωνίζει, κατά κάποιο

⁵⁶ Βλ. Απόφαση έγκρισης του σωματείου «Εθνικός Όμιλος Φιλάθλων Πειραιώς-Φαλήρου» του Πρωτοδικείου Πειραιά με αρ. 1148/21-11-1923 και τροποποιήσεις με αρ. 1391/15-10-1924, 2007/23-12-1924.

⁵⁷ Ενδεικτικά, http://aek-history.blogspot.com/2013/02/blog-post_19.html

⁵⁸ «Υπήρχε μεγάλη περιέργεια τόσο για τη νέα ομάδα της ΑΕΚ, όσο και για την πειραιϊκή, που όλοι γνώριζαν ότι σε λίγο θα μετατρέποταν σε επίσημη ομάδα, (τον Ολυμπιακό). Έτσι η συνάντηση έγινε στο κατάμεστο από περιέργους, αλλά και ενθουσιώντες φιλάθλους γήπεδο, μια Κυριακή του Νοεμβρίου του 1924», βλέπε, «Η ιστορία της ΑΕΚ. Πρώτος αγώνας - Πρώτη νίκη» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 7 (Μάρτης 1987), σ. 2.

⁵⁹ Κοταρίδης, Σιδέρης, «Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας», σ. 149-153.

τρόπο, την επιτυχημένη παρουσία των δυο συλλόγων στο ποδοσφαιρικό στερέωμα, τα χρόνια που ακολούθησαν.

Ενδιαφέρουσα είναι όμως η περιγραφή και των υπόλοιπων αγωνιστικών χαρακτηριστικών της αναμέτρησης. Οι πειραιώτες ποδοσφαιριστές παρουσιάζονται ορμητικοί, «δυναμικοί» «[...] κερδίζοντας κάπως την εδαφική υπεροχή του αγώνα». ⁶⁰ Ωστόσο, οι «Πολίτες» εμφανίζεται να κατέχουν ποδοσφαιρική «τεχνογνωσία» που καθιστά τη δυναμική υπεροχή του αντιπάλου ανεδαφική. Κοντολογίς, εδώ σημειώνεται η σημασία μιας μορφής αθλητικής καλλιέργειας η οποία δεν χαρακτηρίζει τους ελλαδίτες ποδοσφαιριστές:

«Οι Ενωσίτες όμως, βασίζονταν περισσότερο στην τέχνη τους, γιατί οπωσδήποτε είχαν πιο καλλιεργημένους από την Πόλη παίκτες». ⁶¹

Τέλος, στις μέριμνες των αρθρογράφων του εντύπου συγκαταλέγονται και οι αναφορές στις πρώτες επίσημες αγωνιστικές δραστηριότητες του ποδοσφαιρικού τμήματος της ΑΕΚ (όπως αναφέρεται η πρώτη συμμετοχή την περίοδο 1924-1925 στο πρώτο «πρωτάθλημα Αθηνών»). Περιγράφονται με γλαφυρό τρόπο στοιχεία για τους πρώτους αντίπαλους του συλλόγου (κυρίως Παναθηναϊκό και Απόλλωνα), τους ποδοσφαιριστές που απαρτίζουν την αγωνιζόμενη ενδεκάδα, την εξέλιξη των αναμετρήσεων και βέβαια το τελικό αποτέλεσμα. ⁶²

Αντί επιλόγου

Τα ιστοριογραφικά κείμενα των οπαδικών εντύπων, αξιοποιώντας κοινούς κώδικες αναφοράς στους οποίους στηρίζονται ώστε να φιλοξενούν έναν λόγο αναγνωρίσιμο, οργανώνουν τις διαφορετικότητες των χρονικοτήτων που διαπερνούν οι μνήμες. Παράλληλα, εξορθολογούν την ανάμιξη των συμβάντων αποδίδοντάς τους συχνά μια «αυθαίρετη» μεθοδολογικά, ωστόσο κατανοητή αλληλουχία, εντάσσοντάς τα σε αναγνωρίσιμα αφηγηματικά μοτίβα. Ο λόγος που διατυπώνεται στα κείμενα που μελετήθηκαν με αφορμή την παρούσα εργασία, συμβιβάζει την ιστορία με τις «αυθαιρεσίες» της μνήμης σε ένα ειδικό νοηματικό πλαίσιο που οι ενδιαφερόμενοι αναγνώστες μπορούν να το αναγνωρίζουν, άρα και να το διαπραγματεύονται. Η σημασία του χειρισμού των διαπλοκών μνήμης, ιστορίας και συγκρότησης του αυτό-ειδώλου έγκειται στο γεγονός ότι καθορίζει εν πολλοίς στάσεις και πρακτικές που εκπονούνται στο παρόν και παράλληλα προκατασκευάζουν μοτίβα διαμόρφωσης αντιλήψεων για το μέλλον.

Στην περίπτωση της επιτέλεσης της προσφυγικής/οπαδικής ταυτότητας, η μνημόνευση της απώλειας μετατρέπεται σε ιστορική μνήμη και οριοθετεί το πλαίσιο της γνώσης και των πεποιθήσεων στις

⁶⁰ «Η ιστορία της ΑΕΚ. Πρώτος αγώνας - Πρώτη νίκη», ό.π.

⁶¹ Ό.π.

⁶² Βλέπε σχετικά, «Η ιστορία της ΑΕΚ. Αρχίζουν οι επίσημοι αγώνες» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 8 (Απρίλης 1987), σ. 2. Αναφορές για το πρωτάθλημα του 1927, βλ., «Η ιστορία της ΑΕΚ» στο *είναι η καρδιά σου και χτυπάει*, 9 (Μάης 1987), σ. 2.

επόμενες γενιές οπαδών του συλλόγου.⁶³ Πρόκειται για μια μορφή επινοημένης παράδοσης που θέλει κάθε νεότερη γενιά οπαδών να προσεγγίζει την «κληρονομιά του συλλόγου» και να μεριμνά για τη διάδοση των παρακαταθηκών της. Και βέβαια εδώ δε μπορούμε να αγνοήσουμε το ότι τα γεγονότα του παρελθόντος σταχυολογούνται στη μνήμη με σκοπό την εδραίωση μιας κοινωνικά αποδεκτής ταυτότητας.⁶⁴ Η γνώση του παρελθόντος μέσα από την επιλογή θεωρούμενων από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους καθοριστικών γεγονότων, μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά με τη λειτουργία της συλλογικής κοινωνικής μνήμης. Μεταβιβάζεται μέσω επικοινωνιακών διαύλων και σχηματοποιείται σε ιστορική μνήμη μέσω «τόπων μνήμης» υπαρκτών ή συμβολικών, όπως τα μνημεία, τα μουσεία, οι αθλητικοί σύλλογοι και οι χώροι τους κλπ.⁶⁵ Έτσι, μέσα από πτυχές της καθημερινότητας κληρονομείται στις επόμενες γενιές των «αεκτζήδων» η υποχρέωση διατήρησης της μνήμης των «χαμένων πατρίδων», η οποία παροτρύνει για ένα καλύτερο μέλλον.

Στην οπαδική απεικόνιση της «ιστορίας της ΑΕΚ», η «προσφυγιά» ως ΑΕΚ και η «ΑΕΚ» ως προσφυγιά, καλύπτουν ασυνέχειες της μνήμης, συγκολλούν διάσπαρτες αφηγηματικές εκδοχές μετατρέποντάς τες σε «αδιαπραγμάτευτη» ιστοριογράφηση του συλλόγου. Η διαρκής αναβίωση πλευρών του παρελθόντος τονίζει το στοιχείο της συνέχειας και ανακαλύπτει τα συνδεδεμένα νήματα ανάμεσα στην ταυτότητα και τη μνήμη.⁶⁶ Οι οπαδικές ιστοριογραφίες που ανακλύπτουν μπορούν να επικαλούνται λοιπόν μια «στέρεη» «προσφυγική/αεκτζήδικη» ταυτότητα, πολλές δεκαετίες αργότερα, ενσωματώνοντας ενίοτε «δικαιωματικά» την ιστορία του συλλόγου στην ιστορία του συνδέσμου. Κοντολογίς, πρόκειται για διαδικασία η οποία συντελείται στις καθημερινές πρακτικές και σχέσεις που αναπτύσσουν τα μέλη της οπαδικής συλλογικότητας με αφορμή τις δραστηριότητες του σωματείου. Στο πλαίσιο της επιχειρείται διαρκώς η ανασύσταση της προσφυγικής ταυτότητας και η μετατροπή κάθε ατομικού αφηγήματος σε συλλογική μνήμη.⁶⁷

Βιβλιογραφία

Ahmed, Sara, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2004.

Alexander, Jeffrey C., "Toward a Theory of Cultural Trauma", *Cultural Trauma and Collective Identity*, University of California Press, California 2004, σ. 1-30.

⁶³ Για τα ζητήματα αυτά, βλέπε, Χριστίνα Κουλούρη, *ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΕΣ ΚΑΙ ΧΛΑΜΥΔΕΣ. Ιστορική Μνήμη και Εθνική Ταυτότητα 1821-1930*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020, σ. 27-30, 266-277. Για τη σχέση αυτογνωσίας και ιστορίας, βλέπε, Σπύρος Ασδραχάς, *Ζητήματα Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 135-136.

⁶⁴ Για τα παραπάνω βλέπε γενικά, Renee Hirschon, *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004, σ. 59-60, 427-429. Μαντόγλου, *Κοινωνική Μνήμη*, σ. 13, 28-29, 284-285, Μπαλτάς, *Προσφυγικά σωματεία στον Μεσοπόλεμο*, σ. 216-231.

⁶⁵ Nora, "Between Memory and History", σ. 7- 24. Halbwachs, *Η Συλλογική Μνήμη*, σ. 84, 86, 89, Μαντόγλου, *Κοινωνική Μνήμη*, σ. 21-25.

⁶⁶ Για αυτά τα ζητήματα, βλέπε, Hirschon, *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής*, σ. 59-60.

⁶⁷ Σαλβάνου, *Η Συγκρότηση Της Προσφυγικής Μνήμης*, σ. 92 -94, Κατσάπης, «Το Προσφυγικό Ζήτημα», σ. 160-162.

- Ανδριώτης, Νίκος, «Οι πρόσφυγες. Η άφιξη και τα πρώτα μέτρα περίθαλψης» στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 7^{ος}, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σ. 79-88.
- Ασδραχάς, Σπύρος, *Ζητήματα Ιστορίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.
- Bromberger, Christian, *Ποδόσφαιρο: Σύμβολα, αξίες, φίλαθλοι*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.
- Γάσιος, Γιώργος, «Η διάδοση του ποδοσφαίρου στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ. 227-250.
- Γκιζελή, Βίκα, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1984.
- Choumerianos, Manolis, Tsoumas, Thanasis, “Fandom fanzine as a sui generis expression of fandom culture: the “Efimeridaki” of the A.E.K F.C Original 21 fan club (1986-1996)”, *European Studies in Sports History* 13 (2020), σ. 265-285.
- Halbwachs, Maurice, *Η Συλλογική Μνήμη*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2013.
- Hirschon, Renee, *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004.
- Hourcade, Nicolas, «Ultras και αναπλάσεις γηπέδων στη Γαλλία», στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και Κοινότητες Οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 86-106.
- Fiske, John, *Εισαγωγή στην Επικοινωνία*, Επικοινωνία και Κουλτούρα, Αθήνα 1992.
- Giulianotti, Richard, Armstrong, Gary, “Constructing Social Identities: Exploring the Structural Relations of Football Rivalries”, *Fear and Loathing in World Football*, Gary Armstrong and Richard Giulianotti (ed.), Berg, Oxford 2001, σ. 267-296.
- Giulianotti Richard, Robertson, Roland, “The globalization of football: a study in the globalization of serious life”, *British Journal of Sociology*, 55/4 (2004), σ. 545-568.
- Κατσάπης, Κώστας, *Το «πρόβλημα νεολαία». Μοντέρνοι νέοι, παράδοση και αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα 1964-1974*, Απρόβλεπτες Εκδόσεις, Αθήνα 2013.
- Κατσάπης, Κώστας, «Το Προσφυγικό Ζήτημα» στο Αντώνης. Λιάκος (επιμ.), *Το 1922 και οι πρόσφυγες. Μια νέα ματιά, Προβλήματα της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Νεφέλη, Αθήνα 2011, σ. 125-170.
- Κοταρίδης, Νίκος (επιμ), *Φίλαθλοι και βίαια επεισόδια στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις (1974-2004)*, Επιτροπή Ερευνών Παντείου πανεπιστημίου, Αθήνα 2005.

- Κοταρίδης, Νίκος, Σιδέρης, Νίκος, «Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας» στο Γιάννης Ζαϊμάκης, Νίκος Κοταρίδης, (επιμ.) *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας*, Πλέθρον, Αθήνα 2013, σ. 143-160.
- Κοτέα, Μαριάνθη, *Δημοτική μεταρρύθμιση και πολιτικός εκσυγχρονισμός, 1912-1936*, Διόνικος, Αθήνα 2014.
- Κουλούρη, Χριστίνα, *ΦΟΥΣΤΑΝΕΛΕΣ ΚΑΙ ΧΛΑΜΥΔΕΣ. Ιστορική Μνήμη και Εθνική Ταυτότητα 1821-1930*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2020.
- Κουρουπού, Ματούλα, «Μορφές Κοινωνικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης του Μικρασιατικού Ελληνισμού – Το Φαινόμενο των Συλλόγων» στο *Η Λέξη, Γ'Β/112*, (1992), σ. 922-929.
- Κυπριανός, Παντελής, Χουμεριανός, Μανώλης, *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών*, Διόνικος, Αθήνα 2009.
- Λιτς, Έντουαρντ, *Πολιτισμός και επικοινωνία. Η λογική της διαπλοκής των συμβόλων*, Καστανιώτης, Αθήνα 1993.
- Μαντόγλου, Άννα, *Κοινωνική Μνήμη, Κοινωνική Λήθη: Έκδηλες και Λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2010.
- Μιχαηλίδης, Σίμος, *Η Γέννηση της Κοκκινιάς. Απ' όσα έζησα και θυμάμαι*, Αυτοέκδοση, Πειραιάς 1993.
- Μπαλτάς, Ανδρέας, *Προσφυγικά σωματεία στον Μεσοπόλεμο 1922-1940*, Εκδόσεις Μπαλτά, Ηλεία 2021.
- Nora, Pierre, "Between Memory and History: Les Lieux de Memoire", *Special Issue: Memory and Counter-Memory* 26, Spring, 1989, University of California Press, California 1989, σ. 7-24.
- Εξερτζόγλου, Χάρης, «Προσφυγική μνήμη και δημόσια κοινωνικότητα στον Μεσοπόλεμο» στο Έφη Αβδελά, Χάρης Εξερτζόγλου, Χρήστος Λυριτζής (επιμ.), *Μορφές Δημόσιας Κοινωνικότητας του 20ου αιώνα*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2015, σ. 217-236.
- Ζαϊμάκης, Γιάννης, «Να 'σαι περήφανος που είσαι Κρητικός»: Τοπικότητα, ταυτότητα και πολιτισμική μεταβολή στις κοινότητες των οργανωμένων οπαδών του ΟΦΗ» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σ. 251-292.
- Ζαϊμάκης, Γιάννης, «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της μεταπολίτευσης» στο Κώστας Κατσάπης (επιμ.), *Οι Απείθαρχοι : Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο*, Οκτώ, Αθήνα 2018.
- Παπαγεωργίου, Δημήτρης, Νικολακάκης, Γιώργος (2013). «Αθλητικά θεάματα και δημοφιλείς «ήρωες» στην Ελλάδα. Το παράδειγμα του ποδοσφαίρου» στο Γιάννης Ζαϊμάκης και Νίκος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΠΑΛΤΑ

ΓΛΥΦΑ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ

ΗΛΕΙΑ 27050

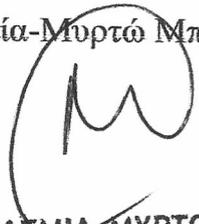
2623096194

ΒΕΒΑΙΩΣΗ

Βεβαιώνουμε ότι ο κ. Μανώλης Χουμεριανός παρέδωσε στις Εκδόσεις Μπαλτά το κείμενό του με τίτλο «Ο καταγωγικός τόπος της ΑΕΚ στο έντυπο της Original 21. ‘Είναι η καρδιά σου και χτυπάει’», προκειμένου αυτό να συμπεριληφθεί στον συλλογικό τόμο «Η κοινωνική ιστορία της ΑΕΚ», τον οποίο επιμελούνται οι κ.κ. Ανδρέας Μπαλτάς και Θανάσης Τσούμας και θα κυκλοφορήσει το αργότερο μέχρι τον Μάιο του 2024.

Γλύφα Ηλείας, 18/1/2024

Ερασμία-Μυρτώ Μπαλτά

ΕΡΑΣΜΙΑ ΜΥΡΤΩ ΜΠΑΛΤΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΓΛΥΦΑ ΒΑΡΘΟΛΟΜΙΟΥ
ΤΗΛ. 26230 96194 - Τ.Κ. 27050
Α.Φ.Μ. 109963716 - Δ.Ο.Υ. ΑΜΑΛΙΑΔΑΣ